

Пилоттук аймак — Айдаркен шаары
жатын моюнчасынын рагына скрининг жүргүзүү үчүн
калкты социалдык мобилдештирүү боюнча

КОЛДОНМО

Колдонмо тобокелчилик факторлору, жатын
моюнчасынын рагынын эрте симптомдору жана
скрининг уюштурууга жардам көрсөтүү боюнча
2 теманы камтыйт

Пилоттук аймак — Айдаркен шаары
жатын моюнчасынын рагына скрининг жүргүзүү үчүн
калкты социалдык мобилдештирүү боюнча

КОЛДОНМО

Колдонмо тобокелчилик факторлору, жатын
моюнчасынын рагынын эрте симптомдору жана
скрининг уюштурууга жардам көрсөтүү боюнча
2 теманы камтыйт

Кыскартуулар

ҮМБ	Үй-бүлөлүк медицина борбору
ҮДТ	Үй-бүлөлүк дарыгерлер тобу
ФАП	Фельдшердик-акушердик пункт
ДЧК	Ден соолукту чыңдоо кабинеттери
АДК	Айылдык ден соолук кабинеттери
КДК	Коомдук ден соолук комитеттери
ЖМР	Жатын моюнчасынын рагы

Күтүлгөн жыйынтыктары:

- ДЧК кызматкерлери «Жатын моюнчасынын рагын эрте аныктоо» иш-чараларын өткөрүү боюнча компетенттүү болуп калышат;
- АДК/КДКнын бардык мүчөлөрү жатын моюнчасынын рагынын мүнөздүү симптомдору бар аялдарды эрте аныктоо жана өз учурунда жөнөтүүгө түрткү берүүчү иш-чараларды өткөрүүгө жөндөмдүү болушат;
- АДК/КДК мүчөлөрү тобокелчилик факторлорун алдын алуу жана рактын белгилери бар аялдардын ФАП жана ҮДТ адистерине өз учурунда кайрылуулары боюнча иш-чараларды уюштуруу жана өткөрүү тажрыйбаларына ээ болушат;
- АДК/КДК мүчөлөрү жатын моюнчасынын рагына скрининг уюштурууда катышуучу болуп калышат.

Колдонмонун түрү:

ҮМБ ДЧК кызматкерлери үчүн тренинг (бир күндүк тренинг) өткөрүү боюнча окутуучу программа

Бул колдонмо пайдаланууга арналган:

Шаар, райондун деңгээлинде: ҮМБ ДЧК кызматкерлери КДК мүчөлөрүн «Жатын моюнчасынын рагын алдын алуу, эрте аныктоо жана скрининг уюштуруу» иш-чараларын өткөрүү боюнча окутууну уюштурат;

Шаар, райондун деңгээлинде: ҮМБ ДЧК кызматкерлери административдик ресурстар аркылуу өнөктөштөрдү тартуу менен жатын моюнчасынын рагын алдын алуу, эрте аныктоо жана скрининг ыкмалары жөнүндө маалыматтуулугун жогорулатуу боюнча иш-чараларды уюштурат жана өткөрөт;

Айылдын деңгээлинде: ҮМБ КДК кызматкерлери жатын моюнчасынын рагын алдын алуу, эрте аныктоо жана скрининг ыкмалары жөнүндө маалыматтуулугун жогорулатуу боюнча иш-чараларды уюштурат жана өткөрөт;

Айылдын деңгээлинде: ҮМБ ДЧК кызматкерлери өнөктөштөрдү тартуу аркылуу жатын моюнчасынын рагын алдын алуу, эрте аныктоо жана скрининг ыкмалары жөнүндө маалыматтуулугун жогорулатуу боюнча иш-чараларды уюштурат жана өткөрөт;

Үй чарбаларынын деңгээлинде: АДК мүчөлөрү АДК үчүн колдонмону пайдалануу аркылуу үй-бүлө мүчөлөрү менен билим берүү иштерин жүргүзөт.

Жумуш орундарында: КДК мүчөлөрү өзүнүн уюмдарынын кызматкерлери менен колдонмо пайдалануу аркылуу билим берүү иштерин жүргүзөт.

Тренинг өткөрүүгө кандай даярдануу керек:

- колдонмону окуңуз жана анын мазмуну менен таанышыңыз;
- тренингдин бардык уюштуруу маселелерин чечиңиз.

Тренингди кандай өткөрүү керек:

ҮМБ ДЧК адистери АДК/КДК үчүн: 1-тема – «жатын моюнчасынын рагынын тобокелчилик факторлору жана эрте аныктоо», 2-тема – «жатын моюнчасынын рагына скрининг – уюштурууга жардам» аттуу 2 темадан турган I семинар өткөрөт.

Керектүү материалдар:

- флипчарт кагаздары;
- маркерлер, скотч;
- катышуучулар үчүн дептерлер жана калемдер.

Жамааттардын деңгээлдеринде жатын моюнчасынын рагын алдын алуу, эрте аныктоо жана скрининг уюштурууга жардамдашуу жөнүндө маалыматтуулукту жогорулатуу боюнча аракеттерди жүргүзүү боюнча колдонмо

Максаты

- 1) Жатын моюнчасынын рагынын өөрчүшүнө бөгөт коюу.
- 2) Аялдар арасында жатын моюнчасынын рак ооруларынын күчөгөн учурларына бөгөт коюу.

Милдеттери

1. ҮМБ ДЧК адистерин жатын моюнчасынын рагынын өөрчүү тобокелчилигин жогорулатуучу факторлор, ошондой эле аларды азайтуу боюнча окутуу.
2. ДЧК кызматкерлеринде аялдар арасында шаар, район, айылдын деңгээлинде жатын моюнчасынын рагын алдын алуу боюнча иш-чараларды өткөрүүгө болгон суроо-талабын калыптандыруу.
3. ДЧК адистерин калк жана медицина кызматкерлери менен жатын моюнчасынын рагын алдын алуу жана эрте аныктоо боюнча иштөө жаатында тажрыйбаларга үйрөтүү.
4. Өнөктөштөр менен кызматташтыкта аялдарды скринингге жөнөтүүлөрдү уюштура билүүгө үйрөтүү.

Киришүү

Семинарды катышуучулар менен учурашуудан баштаңыз жана аларды тренингдин: «Жатын моюнчасынын рагынын алдын алуу, эрте аныктоо жана скрининг» темасы менен тааныштырыңыз. Тренинг алдын алуу, эрте аныктоо, симптомдор болгон учурда жатын моюнчасынын рак оорусун тактоо үчүн өз учурунда жөнөтүү жана дени сак аялдар арасында текшерүү-скрининг жүргүзүү боюнча эки теманы камтый тургандыгын айтыңыз. Катышуучуларга төмөндөгү берилген материалды пайдалануу аркылуу: 1) аялдар арасындагы жатын моюнчасынын рагын эрте аныктоо жана жардамга өз учурунда кайрылуу; 2) дени сак аялдарды план боюнча текшерүү - скринингден өткөрүүнүн маанилүү экендиги жөнүндө түшүндүрүңүз. Кыргызстанда 2018-жылы жатын моюнчасынын рагынын 490 жаңы учуру катталган, алардын ичинен 144 аял бир жылга жетпей көз жумган (Улуттук онкология борбору, 2018-ж.). Бул сандар жогорку өлүм көрсөткүчү тууралуу айтып турат жана аялдардагы рактын ушул түрү кеч, күчөгөн баскычтарында аныкталгандыгына күбө болот. Кайсы гана болбосун онкологиялык оорулар төрт баскычка бөлүнөт, алардын ичинен I-II баскычтар эрте, ал эми III-IV баскычтар күчөп кеткен баскычтар катары эсептелет. Төмөндөгү таблицадан жатын моюнчасынын рагына чалдыгуулар баскычтар боюнча берилген (Улуттук онкология борбору, 2018-ж.):

Онкологиялык оорунун түрү	Диагноз биринчи жолу аныкталган	I-II баскычтар (эрте)	III баскыч (кеч)	IV баскыч (абдан кеч)
Жатын моюнчасынын рагы	490	296 (60,5%)	135 (27,5%)	59 (12%)

Таблицадан көрүнүп тургандай жатын моюнчасынын рагы 39,5% учурда кеч баскычтарда аныкталган. Өз учурунда аныктаган учурда симптомдору бар болсо дагы жатын моюнчасынын рагын айыктырууга болот. Ошондой эле рактын алдындагы өзгөрүүлөрдү аныктоо жана аларды айыктыруу аркылуу жатын моюнчасынын рагына бөгөт коюуга болот. Муну скрининг деп аталган аялдарды пландуу текшерүүдө ишке ашырууга мүмкүн.

I-тема: Тобокелчилик факторлору жана жатын моюнчасынын рагын эрте аныктоо (45 мүн.)

Милдеттер

1. Калктын жатын моюнчасынын рагынын тобокелчилик факторлору жана симптомдору жөнүндөгү маалыматтуулугун жогорулатуу.
2. Симптомдору бар аялдардын ФАП/ҮДТ адистерине өз учурунда кайрылуусуна түрткү берүү.
3. Диагнозду тактоо үчүн саламаттык сактоонун кийинки деңгээлине жолдомону жөнөтүү боюнча толук маалымат берүү.

ЖМР жөнүндөгү негизги маалымат

Жатын моюнчасынын рагы тууралуу сөздү баштаардан мурда катышуучуларды аялдын репродуктивдик органдары жана жатын моюнчасынын функциясы менен тааныштырыңыз.

Жатын моюнчасы

Жатын моюнчасы — бул аялдын репродуктивдик системасынын бир бөлүгү. Ал кичи жамбаш чарасында жайгашкан. Жатын моюнчасы — жатындын эң эле төмөнкү жана тар бөлүгү. Жатын моюнчасы өткөрүүчү каналдын ролун ойнойт:

- Жатын моюнчасы жатынды жыныс кыны менен бириктирип турат.
- Айыз цикли учурунда кан жатын моюнчасы аркылуу жыныс кынына агып келет жана андан ары сыртка чыгарылат.
- Жатын моюнчасы былжыр суюктук бөлүп чыгарат, ал жыныс кынындагы сперматозоиддерге жатын көңдөйүнө кирүүгө жардам берет.
- Кош бойлуу мезгилде түйүлдүккө жатын көңдөйүндө болуусуна жардам берүү менен жатын моюнчасы бекем жабылат. Төрөт учурунда жатын моюнчасы ачылат жана балага жыныс кыны аркылуу чыгууга мүмкүнчүлүк берет.

Жатын моюнчасынын рагы эмнеден улам пайда болот?

Жатын моюнчасынын рагы тери же жыныс мүчөлөрүндө сөөлдөрдү пайда кылуучу вируска окшош вирустардын тобу, адамдын папиллома вирусунун (АПВ) белгилүү түрлөрү тарабынан пайда болот. АПВны түз байланышта (жатын моюнчасы боюнча, эреже катары жыныстык катнаш учурунда) жуктуруп алуу мүмкүн же ал гана эмес тери-тери байланышында АПВ жалпы популяцияда көп кездешет. Дээрлик бардык чоң аялдарда убактылуу вирустар болот, бирок көпчүлүк учурларда АПВ-инфекциясы оорунун эч кандай белгилерин пайда кылбастан өзүнөн өзү алты айдан эки жылга чейинки убакытта жок болуп кетет. Айрым аялдарда инфекция өзүнөн өзү жок болуп кетпейт, ал организмде көпкө чейин кала берет. Аялдын организмде АПВнын мындай узакка чейин болушу атипиялык клеткалардын б.а. рактын алдындагы пайда болуучу өзгөрүүлөр үчүн фактор болуп саналат. АПВны, өзгөчө АПВнын 16 жана 18-түрүн дайыма жуктуруп алуу жогорку тобокелчилик деп аталат (канцерогендик, башкача айтканда рак пайда кылуучу). Бул вирустун көп жайылган түрлөрү жана алар бүткүл дүйнө жүзүндөгү жатын моюнчасынын рагынын бардык учурларында табылган. Флип-чарттын жогорку жагына ортосуна жатын моюнчасынын рагынын негизги себебин жазыңыз (**Адамдын папиллома вирусу**)

Ой чабыты: Силер кандай ойлойсунар, АПВ жуктуруп алуу, демек жатын моюнчасынын рагынын өөрчүү тобокелчилигин кандай факторлор көбөйтөт?

Катышуучулардын болжолдуу жооптору:

- АПВнын онкогендүүлүк даражасы (вирустун рак пайда кылуу жөндөмдүүлүгү);
- иммунитеттин бузулушу;
- жыныстык жашоону эрте баштоо;
- жыныстык жол аркылуу жугуучу гениталдык герпес, хламидиоз жана гонорея сыяктуу коштогон инфекциялардын болушу;
- анамнездеги төрөттөрдүн саны жана эрте жаштагы төрөттөр;
- тамеки чегүү;
- бир нече жыныстык өнөктөштөр.

Жыйынтыктаңыз: АПВ жуктуруп алуунун негизги жолу жыныстык жол аркылуу өтөт, ошондуктан ЖМРнын алдын алуу тобокел сексуалдык жүрүм-турумга бөгөт коюуга багытталат.

Чакан лекция

Жазылган материалды пайдалануу менен ЖМРны аныктоо жана анын белгилери тууралуу айтып бериңиз.

Жатын моюнчасынын рагынын симптомдору

Жатын моюнчасынын рагы адатта эрте баскычында эч кандай симптомдорду пайда кылбайт, көп учурда аялдар өздөрүн дээрлик дени сак сезишет.

Ушул баскычта ооруну скрининг жана/же эрте аныктоо ыкмалары (мисалы, визуалдуу текшерүү, ПАП-тест, суюктук цитологиясы ж.б.) жана гинекологиялык текшерүүнүн жардамы менен аныктоого болот.

Жатын моюнчасынын залалдуу шишиги өскөн сайын төмөндөгү симптомдор пайда болушу мүмкүн:

- бала төрөй турган курактагы аялдардагы аз-аздан, сейрек келген кан аралаш суюктуктар же айыздардын ортосунда азыраак кансыроолор;
- айызы токтогон аялдардагы кан аралаш суюктуктар же кансыроолор;
- жыныстык катнаштан кийин жыныс кынынан кандын чыгышы;
- жыныс кынынан кээде жыты жагымсыз болгон көп өлчөмдөгү суюктуктун келиши.

Рак күчөгөн сайын кыйла оор симптомдор пайда болушу ыктымал, анын ичинде:

- бел, бут жана (же) жамбаш чарасындагы тынымсыз оорутуу;
- салмактын азайышы, чарчоо, тамакка болгон табиттин начарлашы;
- жыты жагымсыз суюктуктар жана жыныс кынындагы ыңгайсыздык;
- бир же эки буттун тең шишип кетиши.

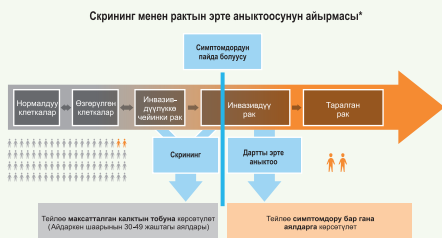
Ар бир аял жатын моюнчасынын рагы айыга турган оору болуп саналарын билүүгө тийиш. Диагноз канчалык эрте коюлса, дарылоо ошончолук жеңил өтөт жана толук айыгуу мүмкүнчүлүгү көбөйөт.

<p>ЖМРнын алдын алуу</p>	<p>Тренингдин катышуучулары менен иштөө: Катышуучуларга тапшырма бериңиз. Ар бир тапшырманы аткарууга 10 мүнөт убакыт бериңиз. 1-тапшырма: Ден соолукту сактоо үчүн жалпысынан алдын алуу боюнча иш-чараларды жазып коюңуз.</p>
	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> <p>- Маалымат берүү: тамеки чегүүнүн зыяндуулугу жөнүндө, физикалык активдүүлүк менен күн сайын алектенүү тууралуу, күнүмдүк рационго жашылча жана жемиштерди кошуу жөнүндө. - Сексуалдык агартуу: коопсуз жыныстык байланышты, бир өнөктөш менен болуу, жыныстык байланышты кечирээк баштоону пропагандалоо.</p> </div> <p>2-тапшырма: Спецификалык алдын алууну жазып коюңуз*</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> <p>- 9–13 жаштагы кыздарга АПВга каршы эмдөө. - 30 жаштан кийинки аялдарга скрининг (дени сак аялдарга алдын алуучу текшерүү жүргүзүү) жүргүзүү. *Эмдөө али Кыргызстанда жайылтыла элек, бирок 2021-жылдан баштап пландалууда.</p> </div> <p>Топтордун бет ачарларынан кийин жыйынтык чыгарыңыз: ЖМРнын алдын алуу СЖМ (Сергек жашоо мүнөзү) жана үзгүлтүксүз текшерүү болуп саналат.</p>
<p>2-тема: Жатын моюнчасынын рагына скрининг уюштурууга жардам берүү</p>	
<p>Милдеттери</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Калктын жатын моюнчасынын рагынын скрининги жөнүндө маалыматтуулугун жогорулатуу. 2. Аялдарга ФАП/ҮДТнын планы жана ырааттамасы боюнча скринингден өтүүгө түрткү берүү. 3. Скринингдин логистикасы боюнча толук маалымат берүү.

Скрининг жөнүндө негизги маалымат

Скрининг – бул симптомдор жок болгон учурда бардык аялдарды жатын моюнчасынын рагына текшерүү.

Скрининг рактын алдындагы өзгөрүүлөрдү аныктоого арналган, аны дарылабаган учурда рактын өөрчүшүнө алып келиши ыктымал.

*БДСИуну ракты эрте аныктоо боюнча колдонмосу, 2018ж.

Кимдер скринингден өтүүсү керек?

Скрининг 30-49 жаштагы аялдарга 3 жылда бир жолу өткөрүлөт. Ушул тапта скрининг Айдаркендин жашоочулары үчүн гана ЖДТБда ишке ашырылат.

Скрининг качан өткөрүлөт?

Аялдар план боюнча скринингдик текшерүүгө чакырылат. Үй-бүлөлүк дарыгер, медайым же фельдшер ЖДТБ менен биргеликте график түзөт жана убакыт тууралуу маалымат берет. АДК/ҚДК кызматкерлери дагы аялдарга текшерилүүчү күн тууралуу маалымат берүү жүргүзүшөт. Айдаркендин ЖДТБсынын гинеколог-дарыгерлери күнүнө аялдардын чектелген санын (7-10 адам) текшере алышат, ошондуктан график сактоо жана текшерүүдөн так белгиленген күнү өтүү абдан маанилүү.

Скринингдин алкагында текшерүү өзүнө эмнелерди камтыйт?

Ар бир аялга курагы, төрөттөрдүн, бойдон алдыруулардын саны, арыздануулардын болушу жөнүндө жана башка суроолор берилет. Картаны толтургандан кийин ал ичине уксус кислотасы менен текшерүүнү камтыган гинекологиялык текшерүүдөн өтөт.

Скрининг учурунда бузулуулар аныкталган аялдар андан ары байкоого алынышы, дарты аныкталышы жана рактын өөрчүшүнө бөгөт коюу же ракты эрте баскычтарында дарылоо үчүн дарылануусу зарыл.

ЖДТБдагы кошумча текшерүүлөр жатын моюнчасынан анализ алууну, кольпоскоп, УДИге текшерүүнү камтышы мүмкүн.

<p>Чакан топтордо иштөө</p>	<p>Катышуучуларга жатын моюнчасынын рагы жай өөрчүп жана көп убакытка чейин (бир канча жыл) байкалбастан, симптомдорсуз өтүшү мүмкүн экендигин түшүндүрүңүз. Өзгөрүүлөр ракка өтүп кеткенге чейин аларды рактын алдындагы, ал эми жөнөкөй тил менен айтканда жатын моюнчасынын «эрозиясы» деп аташат. Ошондуктан гинекологдон атайы текшерүүдөн өтүү (уксус кислотасы менен визуалдуу текшерүү) жатын моюнчасындагы рактын алдындагы өзгөрүүлөрдү аныктоого жана дарылап айыктырууга мүмкүнчүлүк берет (ЖДТБда криодеструктор аппараты бар, анын жардамы менен дарыгер ушул рактын алдындагы өзгөрүүлөрдү айыктырат). Ошентип, скрининг ракты эрте баскычында аныктоого эле жардам бербестен, ошондой эле рактын алдындагы өзгөрүүлөрдү айыктырат – башкача айтканда рактын өөрчүшүнө бөгөт коёт.</p>
	<p>Катышуучулардан эки топко бөлүнүүнү өтүнүңүз.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Бир топко жатын моюнчасынын рагын эрте аныктоо деген эмне экендигин алар кандай түшүнгөндүгүн жазуу тапшырмасын бериңиз. Аял кайсы убакта дарыгерге шашылыш түрдө кайрылышы керектигин түшүндүрүүнү өтүнүңүз. Жатын моюнчасынын рагы үчүн мүнөздүү болгон кооптуу симптомдорду санап берүүнү сураныңыз. 2. Экинчи топко скринингдин максатын жазуу тапшырмасын бериңиз. Эмне үчүн скринингдик текшерүүгө катышуу зарылдыгын жана эмне үчүн белгиленген убакытта өз учурунда келүү маанилүү экендигин түшүндүрүп беришин.

